

Міжнародні фінансові організації у процесах економічної модернізації країн

АНОТАЦІЯ. Статтю присвячено обґрунтуванню теоретичних і практичних аспектів функціонування міжнародних фінансових організацій, які відіграють ключову роль у системі міжнародних економічних відносин і глобального управління, а також є невід’ємною складовою світового господарства. У статті проаналізовано сучасні тенденції та закономірності функціонування МФО, виявлено детермінанти і соціально-економічні наслідки для країн різних регіонів світу від співпраці з ними. У дослідженні застосовано системний підхід, методологічна база роботи включає положення теорій і концепцій розвитку міжнародних фінансових організацій, концептуальних підходів до дослідження їхнього співробітництва з країнами світу. Джерельною і статистичною базою статті є фундаментальні монографічні дослідження та періодичні публікації вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали й аналітичні звіти Міжнародного валютного фонду, Світового банку та інших міжнародних організацій, також законодавчі та нормативно-правові акти України з питань співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, грошово-кредитної та валютної політики, статистичні та аналітичні дані НБУ, Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України та ін. У статті досліджено об’єктивні першопричини та еволюцію виникнення МФО та посилення їхнього впливу у світовій економіці; проблеми глобального управління та встановлено, що у сучасних міжнародних відносинах це характеризується як процес спільного управління, об’єднуючого уряди країн, міжнародні неурядові організації та інститути громадянського суспільства для досягнення спільних цілей. Розглянуто особливості та сутнісні характеристики місця та ролі МФО у глобальній системі управління та впливу на соціально-економічні трансформації у країнах світу та встановлено, що в умовах глобалізації вони є ключовим елементом інституційної основи світової фінансової системи, відіграють ключову роль у регулюванні системи міжнародних економічних відносин і сприяють активізації участі країн у міжнародних валютно-кредитних відносинах, відіграють роль кризового менеджера, а також є надійним і стабільним джерелом коротко- та довгострокового фінансування пріоритетних проєктів розвитку. Проаналізовано становлення, розвиток і перспективи співробітництва МФО з країнами світу, зокрема, країн Латинської Америки, Східної Європи та Східної Азії. Виявлено основні соціально-економічні наслідки співробітництва і фінансової допомоги МВФ на динаміку макроекономічних і соціальних показників розвитку національної економіки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: міжнародні фінансові організації, Міжнародний валютний фонд, світова фінансова архітектура, глобальне управління, соціально-економічний розвиток.

Вступ

В умовах глобалізації економіки міжнародні фінансові організації є ключовим механізмом регулювання міжнародної валютно-фінансової сис-

¹ Сіденко Світлана Володимирівна — доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту економіки і прогнозування Національної академії наук України. Автор понад 170 наукових і навчально-методичних праць. Сфера наукових інтересів: проблеми глобалізації економіки, європейська інтеграція, конкурентоспроможність економіки, інноваційний розвиток, ринкові моделі, соціальний розвиток. Електронна адреса: sv_sidenko@ukr.net

² Кульбіда Максим Валерійович — кандидат економічних наук, проходить стажування у Раді Європи (м. Страсбург, Франція). Сфера наукових інтересів: міжнародні фінанси, міжнародні фінансові інституції, світова фінансова архітектура. Електронна адреса: kulbidamax@yahoo.com

теми, а також основним джерелом надання фінансової, технічної та аналітичної допомоги країнам на шляху до здійснення соціально-економічних трансформацій. Дослідження ролі міжнародних фінансових організацій в умовах розвитку глобалізації економіки, зокрема в умовах настання кризових явищ, а також визначення основних напрямів реформування механізмів співробітництва МФО з країнами, які здійснюють перехід чи запроваджують основні принципи ринкової економіки у сфері соціального-економічного розвитку, — вкрай актуальне для України.

Теоретичні основи генезису та еволюції МФО, реформування світової фінансової системи, закономірностей функціонування МФО у світовій економіці, форм і рівнів взаємодії МФО з національними економіками, а також формування і видозмін світової фінансової архітектури були предметом дослідження у працях зарубіжних науковців, серед яких Дж. Ботон³, Д. Брэдлоу⁴, Дж. Вільямсон⁵, Д. МакДовел⁶, А. Насірі⁷, Д. Окампо⁸, Дж. Стігліц⁹, Т. Сінклер¹⁰, Дж. Сорос¹¹, Е. Труман¹² та інші. Для вітчизняної науки дослідження проблем розвитку МФО — малодосліджений напрям, хоча й має важливе теоретичне та практичне значення. Питання співробітництва МФО з країнами світу, зокрема з Україною, переваги та недоліки від такої співпраці були предметом дослідження у працях таких вітчизняних учених, як О. Білорус¹³, Б. Данилишин¹⁴, В. Колосова¹⁵, К. Клименко¹⁶, І. Лютий¹⁷, О. Мозговий¹⁸, О. Рогач¹⁹, В. Сіденко²⁰, А. Філіпенко²¹ та інші.

³ Boughton J.M. (2001). *Silent revolution: the International Monetary Fund, 1979-1989*. Washington D.C.: IMF.

⁴ Bradlow D., Hunter D. (2010). *International Financial Institutions and International Law*. New York: Kluwer Law International.

⁵ Williamson J.A. (2008). Short History of the Washington Consensus. In: Serra N., Stiglitz J., eds. *The Washington Consensus Reconsidered: Towards a New Global Governance*. Oxford: Oxford University Press. P. 14–30.

⁶ McDowell D. (2017). *Brother, Can You Spare a Billion? (The United States, the IMF, and the International Lender of Last Resort)*. Oxford: Oxford University Press.

⁷ Naciri A. (2018). *The Governance Structures of the Bretton Woods Financial Institutions*. Montreal: Springer.

⁸ Ocampo J. A. and Titelman D. (2012). *Regional Monetary Cooperation in Latin America*. ADBI Working Paper 373. Tokyo: ADBI.

⁹ Stiglitz J. (2018). *Globalization and Its Discontents Revisited: Anti-Globalization in the Era of Trump*. New York: W. W. Norton & Company.

¹⁰ Sinclair J.T. (2012) *Global Governance*. Cambridge: Polity Press.

¹¹ Сорос Дж. (2018). *Відкрите суспільство. Реформування глобального капіталізму*; переклад с англ. А. Пітик, Е. Грицайчук. Харків: Фоліо.

¹² Truman E. (2006). *Reforming the IMF for the 21st Century*. Washington D.C.: Institute of International Economics.

¹³ Білорус О.Г., Сфименко Т.І. (2015). *Фінансова глобалізація і євроінтеграція*. Київ: АФУ.

¹⁴ Данилишин Б.М. (2016). Співробітництво з МВФ: проблеми і перспективи. URL: <https://dt.ua/macrolevel/spivrobitnictvo-z-mvf-problemi-i-perspektivi-.html>

¹⁵ Колосова В.П. (2016). *Фінанси міжнародних інституцій в Україні*. Київ: КНТЕУ.

¹⁶ Клименко К.В. (2017). Зарубіжний досвід співробітництва з Міжнародним банком реконструкції та розвитку і Міжнародною асоціацією розвитку. *Наукові роботи НДФІ*. 2017. 1 С. 16–40.

¹⁷ Лютий І.О. (2008). *Державний кредит та торгова політика України*. Київ: Центр учбової літератури. 2008. С. 139–238.

¹⁸ Міжнародні фінанси (2016); за заг. ред. О. М. Мозгового та ін. Київ: КНЕУ, 2016.

¹⁹ Рогач О. І. та ін. *Світові фінанси: сучасні тенденції та перспективи розвитку: монографія* (2013) / Київ: КНУ.

²⁰ Сіденко В.Р. (2017). Трудные дилеммы обновления глобальной институциональной архитектуры. *Экономика Украины*. 2017. 4 (657).

²¹ Филипенко А.С. (2010). *Экономическая глобализация: истоки и результаты*. Москва: Экономика, 2010.

Метою статті є з'ясування переваг і недоліків співробітництва МФО з країнами світу та пропозиції щодо оптимізації такого співробітництва з Україною.

Міжнародні фінансові організації у системі глобального управління

З кінця XX ст. світовий розвиток відбувається під впливом процесів глобалізації, які вже досить всебічно досліджені²². Феномен глобалізації полягає у становленні єдиного взаємопов'язаного світу, в якому фактори глобального порядку не тільки зміцнюють раніше роз'єднані його фрагменти, а й мають на них перетворюючий вплив²³. Дослідження цих процесів показали, що сучасну хвилю глобалізації характеризують значні за масштабами переміщення між країнами потоків товарів і послуг, капіталу і людей, а глобальні системи комунікацій та інформації, діяльність міжнародних економічних і фінансових організацій і корпорацій утворюють тканину світової економіки, у яку в більшій чи в меншій мірі вплітаються всі без винятку національні економіки²⁴.

Низка якісних і кількісних змін, що відбуваються у світовій економіці в умовах глобалізації, дозволяє виділити її основні елементи та особливості. Як відмічає Дж. Сорос, «прикметна риса глобальної капіталістичної системи — мобільність капіталу, інформації та підприємництва»²⁵. Насамперед глобалізація супроводжується бурхливим розвитком торговельно-економічних відносин — темпи зростання світової торгівлі випереджають зростання світового валового продукту, водночас значно збільшується частка експорту ВВП у країн світу. Так, у 2018 р. світовий експорт становив 19453 млрд дол. і зріс порівняно з 2011 р. на 9,4 %, а світовий імпорт — 19 774 млрд дол. і зріс порівняно з 2011 р. на 9,3 %²⁶. Основою організаційної побудови багатьох секторів світового господарства стали глобальні ланцюги створення вартості, які функціонують як

²² Brzezinski Z. Out of Control: Global Turmoil on the Eve of the 21st Century. N.Y., Maxwell Macmillan Int., 1993; Huntington S. The Clash of Civilizations. *Foreign Affairs*. 1993. No. 72; The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. N. Y., Simon & Schuster, 1996; Santoro C. Progetto di ricarsa multi funzionale 1994–1995. I nuovi poli geopolitici. Milano, 1994; Wallerstein I. After Liberalism. N.Y., New Press, 1995; Soros G. The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered. N. Y., Public Affairs, 1998; Vellinga M. The Dialectics of Globalization. Boulder, Col. (USA), Oxford (UK); Westview Press, 2000; Ильин М.В., Иноземцев В.Л. Мегатренды мирового развития.

Богомолов О.Т., Некипелов А.Н. Экономическая глобализация и кризис мирового хозяйственного порядка. Грани глобализации. С. 105; Сорос Дж. Криза глобального капіталізму. С. 126–127.

²³ Ильин М.В., Иноземцев В.Л. Введение. Мегатренды мирового развития. С. 9–10.

²⁴ Богомолов О.Т., Некипелов А.Н. Экономическая глобализация и кризис мирового хозяйственного порядка. Грани глобализации. С. 105.

²⁵ Сорос Дж. Криза глобального капіталізму. С. 126–127.

²⁶ 2017 Handbook of Statistics — UNCTAD. URL: https://www.unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat42_en.pdf; 2019 Handbook of Statistics — UNCTAD. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat44_en.pdf

багатонаціональні мережеві структури, що закріплюють за кожною нацією лише частку процесу створення вартості. Фрагментація міжнародного виробництва суттєво змінила архітектуру світової економіки.

Глобальні тенденції інтернаціоналізації виробництва й капіталу, розвиток стратегічних альянсів і лібералізації зовнішньої торгівлі поставили у центр світового економічного розвитку міжнародні корпорації, які є рушіями світової економіки, інтегральною складовою сучасної системи міжнародних економічних відносин і чинником її подальшого перетворення. За даними ЮНКТАД, у світі нараховується близько 82 тис. багатонаціональних компаній і 825 тис. їх зарубіжних підрозділів, зокрема, за останні 30 років їхня кількість у світі збільшилась у 12 разів і щороку зростає²⁷. У конкурентному бізнес-середовищі 500 найбільших багатонаціональних компаній реалізують 95 % світової продукції фармацевтики, близько 80 % — електроніки та хімії, 76 % — продукції машинобудування. Вони контролюють майже половину світового промислового виробництва і дві третини міжнародної торгівлі, а також 4/5 патентів і ліцензій на впровадження нових технологій, а прибутки від реалізації продукції часто перевищують бюджети навіть розвинених країн світу.

Небувалого розвитку набули процеси міжнародної міграції. Так, за даними ООН, кількість міжнародних мігрантів у світі досягла позначки у 272 млн людей у 2019 р., що на 51 млн більше за рівень 2010 р. Мігранти нині становлять 3,5 % населення світу (для порівняння: у 2000 р. — 2,8 %) ²⁸. Найдинамічніші процеси в умовах розвитку глобалізації відбуваються у фінансовій сфері. Річна торгівля валютою приблизно у 80 разів перевищує світову торгівлю товарами, обороти на міжнародному фондовому і валютному ринках у десятки, а то й сотні разів виявляються більшими за торгові обороти. Експорт капіталів у вигляді прямих інвестицій зростає у 2–3 рази швидше, ніж світова торгівля. Як зазначає Дж. Сорос, глобальна економіка характеризується не лише вільною торгівлею товарами і послугами, але й — навіть більшою мірою — вільним рухом капіталу, а глобальні фінансові ринки потужно впливають на економічні умови. Усі ці зміни мають значний вплив на економіку країн, світове господарство, міжнародні відносини, менталітет і буття мільйонів людей у світі.

Дослідження процесу глобалізації дозволяє відмітити низку позитивних тенденцій у світовому розвитку, зокрема, швидке економічне зростання в багатьох країнах у результаті відкриття ринків для міжнародної торгівлі, зростання обсягів іноземних інвестицій, поширення новітніх технологій, створення мільйонів робочих місць, дерегулювання і зростаюча

²⁷ World Investment Report 2017: Investment and Trade Development. 2017. URL: <http://unctad.org>

²⁸ Кількість мігрантів у світі перевищила 270 млн. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2782330-kilkist-migrantiv-u-sviti-perevisila-270-miljoniv.html>

гнучкість ринків стимулювали економічне зростання і підвищення рівня життя населення, суттєве розширення асортименту доступних споживчих товарів, створення умов для вільного поширення інформації у раніше закритих суспільствах. Причому найбідніші країни, з урахуванням їх більш низького вихідного рівня, зросли швидше.

Оцінюючи вплив процесу глобалізації на світовий розвиток, лауреат Нобелівської премії Дж. Стігліц зазначив, що відкриття ринків для міжнародної торгівлі допомогло багатьом країнам здійснити набагато швидше економічне зростання, ніж це могло бути в іншому випадку. Стимульований експортом зріст був центральним пунктом промислової політики, що збагатив значну частину країн Азії та суттєво покращив життя мільйонів людей. Завдяки глобалізації збільшилась тривалість життя у багатьох народів світу, підвищився їх життєвий рівень²⁹.

Позитивний вплив у країнах, що розвиваються, мало поширення процесів транснаціоналізації. У зв'язку з цим актуальні висновки А. Дж. Тойнбі, британського вченого — дослідника розвитку цивілізацій, який наголошував, що успішна експансія західної цивілізації за власні цивілізаційні межі підштовхувала країни, що є об'єктом такої експансії, до модернізації, пов'язаної з засвоєнням деяких особливих елементів західної цивілізації. Модернізація і перетворення полягали, з одного боку, у пристосуванні форм масового виробництва до місцевої цивілізаційної специфіки, а значить, у просуванні техніки і технології Заходу в нові соціокультурні регіони, а з другого — в освоєнні політичних форм сучасної демократії³⁰.

У цілому глобальні ринки, глобальні технології, глобальні ідеї та глобальна солідарність можуть збагатити життя людей у всіх країнах і значно розширити можливості вибору. Підвищення рівня взаємозалежності між людьми стимулює формування спільних цінностей і сприяє розвитку людини в глобальному масштабі. Можна сказати, що зараз відбувається створення глобального співтовариства, яке дістало назву мега суспільства й у межах якого відбувається становлення єдиного взаємозалежного, взаємопов'язаного і взаємопроникаючого світу. Великі і малі людські спільноти дедалі ґрунтовніше впливають одна на одну, долі жителів планети все тісніше і нерозривно пов'язані між собою.

Водночас дослідження сучасного процесу глобалізації свідчить, що глобальна економіка не є економікою планетарного масштабу, тобто вона не охоплює всі економічні процеси, території і людей, хоча й має вплив на все людство. На сегментарний характер глобальної економіки вказує і багато зарубіжних дослідників. Зокрема, М. Кастельс, фахівець у галузі інформаційного суспільства, зазначає, що «незважаючи на планетарний

²⁹ Стиглиц Д. Глобализация: тревожные тенденции; пер. с англ. Москва: Мысль, 2003.

³⁰ Тойнби А. Дж. Цивилизация перед судом истории. Сборник; пер. с англ. 2-е изд. Москва: Айрис-пресс. 2003.

ефект від глобальної економіки, її існування і форми торкаються лише окремих сегментів й економічних структур, країн і регіонів пропорційно конкретному становищу країни чи регіону в міжнародному поділі праці»³¹. Вже зараз стає очевидним, що глобальна економіка характеризується фундаментальною асиметрією між країнами за рівнем їхньої інтеграції, конкурентному потенціалу і частці вигід від економічного зростання. Водночас одним із позитивних наслідків глобалізації є зростання можливості багатоваріантності у реалізації національних інтересів держав — членів світового співтовариства.

Відмічаючи позитивні сторони поширення глобалізації, необхідно враховувати нові проблеми і суперечності, породжені цим процесом, які є об'єктивним фактором і джерелом постійного розвитку світової економічної системи. Ці розбіжності у сучасній науковій літературі розглядаються як глобальні виклики, що слід розуміти як проблеми глобального характеру, які є наслідком нових трансформаційних тенденцій у розвитку світового господарства, що порушують загальну динаміку стабільного відтворення суспільно-політичних, соціально-економічних і правових міжцивілізаційних відносин у межах нового світового порядку. Поняття «глобальні виклики», започатковане всередині ХХ ст. у працях А. Тойнбі, стало надзвичайно актуальним на рубежі ХХ і ХХІ ст.

За визначенням німецького соціолога У. Бека, глобальні проблеми — це наслідок нелінійних процесів світового розвитку та характеризуються динамізмом, комплексністю, взаємозалежністю, великою гостротою, історичною ієрархічністю та ін.³². І тому дослідження сучасних трендів і трансформацій світової економіки — актуальне теоретичне та прикладне завдання.

На думку лауреатів Нобелівської премії з економіки 2019 р. А. Банеджи та Е. Дюфло, до глобальним проблем міграції, економічної нерівності і навколишнього середовища додалися недовіра до урядів, соціальне розшарування, політичні потрясіння. Розбіжності між людьми і політичними партіями все сильніше загострюються, одна сторона не чує іншу³³. Разом зі зростанням взаємозалежності світу підвищується і взаємна вразливість різних країн, що загострює проблеми національної економічної, соціальної, інформаційної та воєнної безпеки. Поширення кризових явищ стає швидшим і масштабнішим у світовій економіці, що виразно продемонстрували регіональні кризи у другій половині 90-х років ХХ ст., Світова фінансова криза 2008 р., а також криза, спричинена пандемією COVID-19. Прискорення розвитку інформаційних технологій

³¹ Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура.: пер. с англ. Москва: ГУ ВШЭ, 2000.

³² Бек У. Что такое глобализация. Москва: Прогресс-Традиция, 2001. 304 с.

³³ Banerjee A. V., Duflo E. (2019). Good Economics for Hard Times. New York: Public Affairs, 2019.

потребує більшого захисту персональних даних. Поява витонченіших вірусів загрожує перебоями у роботі глобальних комп'ютерних систем. Різниця у релігійній і культурній ідентифікаціях слугує джерелом напруженості між країнами і народами. Суперництво націоналістичних устремлінь створює загрозу колективній безпеці. І цей перелік нових глобальних загроз можна продовжити. Ю. Харарі зазначає, що світ стає все більш глобальним, а його вплив зростає як на окремих людей, так і на суспільство загалом, на нашу поведінку і нашу мораль. На фоні революції у сфері інформаційних технологій і штучного інтелекту питання подальшої довіри до лібералізму, вільного ринку та прав людини заховають у глухий кут³⁴.

Наразі жодна з країн не готова взяти на себе відповідальність за забезпечення соціальних благ, необхідних для ефективного функціонування та збереження стійкості світової економіки, а також здійснення дієвого контролю над міжнародними інститутами, що зберігають відкритість торговельної системи, підтримують стійкість валютної системи та забезпечують належне функціонування світових фінансових ринків³⁵. За таких обставин координація та визначення напрямів розвитку на міжнародному рівні потребує прийняття спільних зважених рішень, а національні інтереси частіше виходять за межі державних кордонів. Поява нових ринків (іноземної валюти і капіталу, об'єднаних на глобальному рівні), нових інструментів (Інтернет, інформаційні мережі), нових організацій (СОТ, багатонаціональних корпорацій), міжнародних виробничих мереж, нових правил (багатосторонні угоди з питань торгівлі, послуг, інтелектуальної власності, що обмежують прерогативи національної політики та мають обов'язкову силу для національних урядів), міжнародна міграція, а також глобальні ризики обумовлюють необхідність формування глобальних інститутів. Надзвичайно високий рівень економічної взаємозалежності у всьому світі посилює необхідність питання про створення системи глобального управління. У разі впровадження механізмів і принципів глобального управління беруться до уваги особливості сучасного етапу глобалізації, які відповідають Цілям сталого розвитку на 2016–2030 рр. (The 2030 Agenda for Sustainable Development), що були затверджені Генеральною Асамблеєю ООН.

Пошук інститутів глобального управління ведеться вже давно й існують різні думки стосовно варіантів і можливостей його функціонування. Ще на початку 1930-х років Г. Уеллс висунув ідею створення Всесвітньої федеративної держави з широкими повноваженнями. У період формування ООН А. Ейнштейн і А. Дж. Тойнбі у цьому зв'язку висунули концепцію

³⁴ Harari Y. N. (2018). 21 Lessons for the 21st Century. London: Vintage, 2018.

³⁵ Резнікова Н.В., Іващенко О.А. (2017). Проблеми реінституціоналізації світової економіки в умовах незалежності: нові виклики глобальному регулюванню. *Економічна наука*. 2017. 10. С. 5–6.

створення Всесвітнього коаліційного уряду. Деякі дослідники вказують на можливість і необхідність створення єдиного світового правового поля і світових органів економічного і політичного управління. У 1970–1980-х роках як можливий механізм глобального управління знову передбачалося утворення в перспективі «світового уряду». При цьому деякі теоретики, переносячи на глобальний рівень концепцію державного управління, що склалися на національному рівні, намагаються подати провідні міжнародні організації як прообразу майбутній «глобальний уряд» і найефективніший інструмент, здатний забезпечити управління світовим співтовариством і світовим господарством. Однак реальні процеси глобального розвитку доводять, що наразі ці ідеї варто вважати утопічними.

Оскільки процес сучасної глобалізації розвивається не так давно, він у цілому ще не став інституційно оформленим і регульованим, оскільки не створені відповідні структури і механізми управління. З цього приводу Дж. Стигліц зазначає, що «у нас немає світового уряду, відповідального за народи всіх країн, щоб контролювати процес глобалізації способами, зіставними з тими, якими національні уряди спрямовували процеси утворення націй. Замість того у нас існує система, яку можна назвати глобальним управлінням без глобального уряду, така, в якій купка інститутів — Світовий банк, МВФ, СОТ, і купка гравців — міністерства фінансів, внутрішньої і зовнішньої торгівлі, тісно пов'язані з фінансовими і комерційними інтересами, — домінують на сцені, але при цьому величезна більшість, що торкається їх рішень, залишається майже безголосогою»³⁶.

За цих умов постала необхідність розвитку міжнародних організацій різної спрямованості для здійснення ефективного регулювання взаємовідносин між країнами. Концепція глобального управління (global governance) відносно нова у міжнародних відносинах і характеризується як об'єднуючий уряди країн процес спільного управління, міжнародні неурядові організації та інститути громадського суспільства для досягнення спільних цілей³⁷. М. Фіннемор і М. Барнетт у своїх дослідженнях «Правила для світу»³⁸ та «Політика, влада та патології міжнародних організацій»³⁹ розглядають міжнародні організації як інститути, які мають певну автономність від своїх засновників та які створюють власні нормативні правила, що безпосередньо впливають на їх діяльність.

³⁶ Стигліц Д. Глобализация: тревожные тенденции. С. 41.

³⁷ Кульбіда М. (2019). Міжнародні фінансові організації у системі глобального управління. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф., 24 жовтня 2019 р. Київ: ІМВ КНУ, 2019. С. 138–141.

³⁸ Barnett M.N., Finnemore M. (2004). *Rules for the World: International Organizations in the Global Politics*. Ithaca: Cornell University Press, 2004.

³⁹ Barnett M.N., Finnemore M. (1999). *The Politics, Power, and Pathologies of International Organization*. *International Organization*. 1999. № 53(4). Р. 699–732.

Р. Кохен відмічає, що створення та зміцнення міжнародних інститутів є запорукою ефективного співробітництва між країнами, оскільки ті діють на основі певних правил, зобов'язань і членства, вимагаючи їх суворого дотримання кожної зі сторін, щоб спільно домагатися вирішення власних завдань⁴⁰. У сучасних умовах вже діють деякі інституції глобального управління і глобальні проблеми вирішуються на рівні ООН, Міжнародної організації праці, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Світової організації торгівлі, механізми погоджених дій уже існують на рівні Групи 20 та Групи 7, а також численних неурядових організацій. Певний вплив на глобальні проблеми мають США, спільна зовнішня політика інтеграційних угруповань, зокрема, Європейського Союзу та ін.⁴¹.

На думку українського вченого В. Р. Сіденка, відчутна структурна трансформація у світовому господарстві потребує системних змін у глобальному управлінні. З початку ХХ ст. поступово сформувалося нове бачення критеріїв ефективності такого управління, орієнтованих на сприяння глобальному партнерству на основі посилення багатосторонніх підходів до вирішення проблем; забезпечення соціально-економічного зростання, стійкий і рівноправний доступ в інтересах усіх сторін (особливо найуразливіших); підтримку країн, що розвиваються, і країн з формуючими ринками; забезпечення глобальної продовольчої та енергетичної безпеки тощо⁴².

Як наголошують фахівці, глобалізація, тобто усунення бар'єрів на шляху вільної торгівлі і тісніша інтеграція національних економік, має великий потенціал розвитку, але для виконання цього завдання необхідно радикально переглянути механізм управління глобалізацією як у сфері міжнародних угод, так і у сфері міжнародної політики.

Економічна глобалізація та міжнародні фінансові організації

Одним із головних питань глобального управління є фінансово-економічне регулювання. Міжнародні фінансові організації — це основні регулятори міжнародної валютно-фінансової системи, а також суттєве джерело надання фінансової, технічної та аналітичної допомоги країнам, які стикаються з короткостроковими проблемами платіжного балансу або здійснюють соціально-економічні трансформації. Загострення кризових явищ у світовому господарстві актуалізує діяльність МФО, зокрема, у передбаченні, запобіганні та подоланні їхніх наслідків.

⁴⁰ Keohane R. (2005). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press, 2005.

⁴¹ Лук'яненко Д.Г., Кальченко Т.В. (2008). Стратегії глобального управління. *Міжнародна економічна політика*. 2008. № 1-2, с. 5-43.

⁴² Сіденко В.Р. (2018) Глобальні структурні трансформації та тренди економіки України. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 2. С. 7-28.

Міжнародний валютний фонд і Світовий банк — це результат Бреттон-Вудської конференції 1944 р., мета якої було створення фундаменту для економічного співробітництва та розвитку, спрямованого на зміцнення та зростання світової економіки. Ця мета продовжує бути головною для обох організацій, але їхня діяльність постійно пристосовується до змін економічного розвитку та появи нових глобальних викликів. Діяльність МВФ зосереджена на питаннях макроекономічної та фінансової стабільності, тоді як діяльність Світового банку — на питаннях довгострокового економічного зростання та подолання бідності.

Становленню сучасної системи МФО передувало кілька етапів. Поштовхом до утворення МФО стала промислова революція, що мала місце в країнах Західної Європи, США та Японії в другій половині XIX ст. Інтенсифікація фінансових відносин між країнами обумовила необхідність об'єднання їхніх зусиль. Якісно новим етапом розвитку міжнародних валютних відносин став «класичний золотий стандарт», що був революційним на той момент часу⁴³. Паризька конференція, яка відбулася в 1867 р., визнала золото основною одиницею міжнародних розрахунків і вперше окреслила напрям уніфікації різних грошових систем, а «золотий стандарт» став першою міжнародною грошовою системою⁴⁴.

Після Першої світової війни країни почали відновлювати власні економіки та скликали Генуезьку міжнародну конференцію, що відбулася в 1922 р., задля повернення до довоєнного економічного режиму, але спекулятивна та невдала політика призвела до погіршення фінансового стану, наслідком якого була перша світова фінансова криза, відома як Велика депресія 1929–1933 рр. Проте рішення конференції являють собою значний крок на шляху створення основ багатостороннього міжнародно-правового регулювання економічних відносин між країнами⁴⁵.

Одним із наслідків першої глобальної економічної кризи стало створення у 1930 р. першої МФО — Банку міжнародних розрахунків (БМР), який повинен був координувати політику центральних банків і фінансових інститутів різних держав, зокрема, Бельгії, Великої Британії, Німеччини, Італії, Франції, Японії. Головним завданням БМР було сприяння співробітництву між центральними банками країн, полегшення умов міжнародних фінансових операцій, міжнародне регулювання валютно-кредитних і фінансових відносин. Хоча діяльність цієї фінансової інституції до кінця Другої світової війни не змінила відчутно та ефективно результат, вона поклала початок становлення системи МФО.

⁴³ Филипенко А.С. (2010). Экономическая глобализация: истоки и результаты. Москва: Экономика, 2010. С. 314.

⁴⁴ Рикардс Дж. (2015). Валютные войны. Москва: Эксмо, 2015. С. 72.

⁴⁵ Моисеев А.А. (2007). Международные финансовые организации (правовые аспекты деятельности). 2-е изд. Москва: ОМЕГА, 2007. С. 10.

Отже, першопричинами виникнення МФО була необхідність створення нової міжнародної валютно-грошової системи, яка б встановила економічний порядок після фінансового хаосу в період між двома світовими війнами: гіперінфляція в одних країнах, болючі дефляційні процеси — в інших протягом 1920-х років, крах «золотого стандарту», а також Велика депресія.

Закінчення Другої світової війни ознаменувалося створенням найважливішої міжнародної організації сьогодення — ООН, діяльність якої переважно стосується питань безпеки і миру. Крім того, важливі організації були створені для управління світовою економікою, зокрема — Міжнародний валютний фонд і Міжнародний банк реконструкції та розвитку, які є результатом Бреттонвудської конференції 1944 р. (офіційно відомої як Валютно-фінансова конференція ООН). В основну цієї конференції були покладені концепції Гаррі Уайта (представник Міністерства фінансів США) і Джона Кейнса (представник Міністерства фінансів Великої Британії). Стержнем нового порядку, що дістав назву Бреттонвудська система, стала конфігурація фіксованих, але коригуючих обмінних курсів різних валют до долара США, вартість якого фіксувалася у золоті.

На Бреттонвудській конференції фактично вирішувалося питання про майбутнє структури та принципів глобального управління. Якщо план Дж. Кейнса передбачав глобальне управління на основі даних організацій, що мають суто технічний характер, мінімум повноважень і фактично є аполітичними, залишаючи ключову політичну роль в міжнародному регулюванні за державами, то план Г. Уайта передбачав якісно інший підхід, а саме — він заклав основи глобального управління на основі міжнародних фінансових організацій — МВФ та Світового банку, як акторів світової політики, що мають власну політичну суб'єктність, внутрішні норми, цілі, задачі та методи їх досягнення.

У 1950–1960-х роках у результаті процесів деколонізації у світі, зокрема в Африці, виникла велика кількість нових незалежних держав, які долучилися до співпраці з МВФ і Світовим банком. Ці країни мали значні проблеми на шляху соціально-економічної трансформації та вкрай слабо розвинену інфраструктуру. Отримання незалежності дало можливість цим країнам розраховувати на підтримку в розвитку економічного потенціалу та експертних знань щодо державної політики. Протягом становлення економік даних країн змінювався і підхід МФО, що надавали допомогу урядам країн для вирішення проблем подолання заборгованості та бідності. Крім того, цей період ознаменувався створенням у різних частинах світу регіональних організацій, таких як Міжамериканський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Азійський банк розвитку.

У 1970-х роках міжнародна валютна система знову зазнала кардинальних змін: демонетизація золота (втрата грошової функції золота) та

остаточний перехід до використання в міжнародних розрахунках провідних валют світу, а також створенням під егідою МВФ нової форми міжнародного резервного активу — спеціальних прав запозичень (СПЗ), що є міжнародною резервною валютою, яка випускається та розподіляється між країнами — членами фонду. Ця валюта використовується для безготівкових міжнародних розрахунків, придбання іноземної валюти та видачі кредитів. Дана ідея найбільше відповідала потребам інтернаціоналізації світогосподарських відносин, що переросла з кінця XX ст. у глобалізацію світової економіки.

Зростаюча роль МФО в умовах глобалізації економіки обумовлена такими факторами:

- посилення інтернаціоналізації господарського життя і стрімкий розвиток транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків, діяльність яких вийшла за межі національних економік;
- поглиблення процесів глобалізації в економічній і фінансовій сферах;
- розширення міждержавних форм регулювання валютно-кредитних і фінансових відносин як складова регулювання міжнародних економічних відносин;
- необхідність створення організаційних основ міждержавного механізму спільного вирішення валютно-фінансових проблем світового економічного розвитку у зв'язку з посиленням нестабільності міжнародної валютної системи та фінансових ринків⁴⁶.

Завдяки посиленню глобалізації та взаємозалежності між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, цілі та функції МФО стали помітнішими. Крім того, нематеріальна допомога, особливо країнам, що розвиваються, та найбіднішим країнам, стала відігравати одну з основних функцій їхньої діяльності (табл. 1).

Саме поява нових центрів сили і швидкий соціально-економічний розвиток країн, що розвиваються, поряд з традиційними центрами сили видозмінює світову архітектуру в напрямі багатополюсного світу. Світова фінансова криза 2008 р. остаточно підтвердила неефективність світової фінансової архітектури та глобального управління та закріпила провідну позицію G-20 у світовій економіці.

Однак МФО залишаються важливою складовою сучасної світової фінансової архітектури. Як уже зазначалося, створення цих організацій припадає на післявоєнний період, а їхнє функціонування і розвиток — одночасно важливою передумовою та елементом механізму поглиблення світогосподарських відносин. Процес розвитку міжнародних валютно-кредитних відносин історично й об'єктивно характеризувався створенням розгалуженої інституціональної структури, до складу якої входять уні-

⁴⁶ Рогач О.І. та ін. Міжнародні фінанси. Київ: Либідь, 2003. С. 541.

версальні (глобальні) та регіональні (багатосторонні) фінансові організації, а також інші валютно-фінансові установи.

Таблиця 1

ЦІЛІ ТА ФУНКЦІЇ МФО⁴⁷

Цілі	Функції
Стабілізація і розвиток міжнародної валютно-фінансової системи	Виступають регулятором світового господарства і міжнародних валютно-фінансових відносин
Міждержавне валютне і кредитно-фінансове регулювання	Здійснюють нагляд за міжнародною валютною системою
Розробка і координація стратегії й тактики розвитку міжнародної валютної системи	Стимулюють макроекономічну стабільність і структурну перебудову реального сектору економіки
Акумуляція фінансових ресурсів та їх використання для забезпечення стабільності національного, регіонального та світового економічного розвитку	Надають технічну допомогу та консультації країнам-членам, а також діляться досвідом із країнами, що здійснюють соціально-економічні трансформації
Збір та аналіз інформації, а також дослідження з проблематики міжнародних фінансових відносин	Здійснюють моніторинг за станом економіки країн-членів і виконанням ними взятих на себе зобов'язань перед МФО

Основними видами МФО є універсальні (мегарегулятори фінансової системи), що здійснюють координацію валютно-кредитних відносин у межах світової економіки і вносять істотний внесок у глобалізацію фінансових відносин і регіональні банки розвитку, які займаються фінансуванням проєктів, пов'язаних із реформуванням економіки країн або групи країн у межах окремих регіонів. Крім того, існує низка інших багатосторонніх банків розвитку, зокрема, Ісламський банк розвитку, Міжнародний фонд розвитку сільського господарства, Європейський інвестиційний банк і новостворений Азійський банк інфраструктурних інвестицій, кожен з яких має відносно обмежене коло учасників.

Центральною організацією у світовому господарстві та міжнародній валютній системі за обсягом повноважень та універсальністю членства є МВФ. Виникнувши після Другої світової війни, щоб стежити за міжнародною валютною системою, МВФ почав відігравати важливу, якщо не головну роль, у світовій фінансовій архітектурі. Одночасно МВФ почав відігравати важливе значення у реалізації рішень провідних країн світу —

⁴⁷ Розроблено авторами на основі: Патики Н.І. Міжнародні валютно-кредитні відносини. Київ: Знання, 2012.

G-7 як ключова ланка у реалізації системи регулювання світової економіки, міжнародної координації, узгодження макроекономічної політики країн-членів.

На сьогодні МВФ — найвпливовіша організація, що регулює структурні параметри розвитку світової економіки загалом і макроекономічної політики кожної з країн-членів з метою досягнення стабільності у світовій економіці. У нових умовах МВФ розробив нові інструменти, але потоки капіталу приватного сектору переміщувалися вільніше, а ще в більшій мірі інтегрована світова економіка несла в собі фактори уразливості, тому в 1980-х роках спостерігався ряд масштабних боргових криз. Почали виявлятися ризики і негативні риси глобалізації, що викликало протести серед населення. На думку В. П. Колосової, нещодавнє реформування МВФ дає шанс покращити ефективність діяльності з огляду на позитивну роль, яку він відіграв під час останньої світової фінансової кризи, незважаючи на недоліки реалізації свого мандату, зокрема щодо запобігання та реагування на кризові явища у країнах-членах⁴⁸.

Основною місією МВФ є забезпечення стабільності міжнародної валютної системи. Для виконання свого мандату Фонд здійснює три основні напрями діяльності.

1. Здійснює постійний нагляд за міжнародною валютною системою відповідно до статті IV Статуту «Щорічної оцінки економічної політики» та проводить моніторинг економічної та фінансової політики 189 країн-членів. У рамках цього процесу, який відбувається як на глобальному рівні, так і в окремих країнах, МВФ виявляє можливі ризики для стабільності міжнародної валютної системи та надає рекомендації про необхідність коригування глобальної макроекономічної політики. На основі аналізу податкової, грошово-кредитної і валютної політики та стану платіжних балансів країн розробляються рекомендації щодо вироблення та коригування економічної, фінансової та валютної політики країн.

2. Надає позики країнам-членам, які мають фактичні або потенційні проблеми платіжного балансу. Фінансування здійснюється в межах різноманітних кредитних механізмів, кожен з яких передбачає виконання ряду умов і заходів країною-позичальником залежно від соціально-економічного розвитку країни. Можна виділити такі кредитні механізми МВФ:

- історично склалося, що основна частина загальної допомоги МВФ надається через кредитний механізм «Stand-by» (SBA), який призначений для допомоги у вирішенні короткострокових проблем платіжного балансу; термін дії програми становить зазвичай 12–24 місяців;

⁴⁸ Колосова В.П. Співробітництво України з міжнародними установами та секторальна бюджетна підтримка. Київ: АФУ, 2013. С. 40.

- гнучка кредитна лінія (FCL) призначена для країн з високими і стабільними економічними показниками, виваженою фінансовою політикою й успішним досвідом реалізованої політики, термін дії FCL коливається у межах 1–2 років;
- лінія превентивної підтримки і ліквідності (PLL) призначена для країн зі стабільними економічними показниками, що зумовлені економічною політикою та успішним досвідом імплементації такої політики; тривалість PLL коливається від 6 місяців до 2 років;
- механізм розширеного кредитування (EFF) створено для допомоги країнам у вирішенні середньо- і довгострокових проблем, пов'язаних із платіжним балансом, які потребують фундаментальних економічних реформ; використання такого механізму значно збільшилось після Світової фінансової кризи 2008 р.; цей механізм передбачає кредитування протягом 3–4 років з метою подолання труднощів платіжного балансу, які викликані макроекономічними проблемами в галузі виробництва, торгівлі, ціноутворення;
- інструмент швидкого фінансування (RFI) забезпечує швидку фінансову допомогу з мінімальною кількістю умов для всіх без винятку країн, що розвиваються, і мають термінову потребу в урегулюванні платіжного балансу⁴⁹.

Як видно з рис. 1, використання кредитних механізмів МВФ найзатребуваніше під час кризових явищ, а найпопулярнішими були і залишаються традиційні кредитні механізми — SBA та EFF. Кількість схвалених програм припадає на два основні періоди: 1995–2004 рр. (період криз у різних регіонах світу, зокрема у 1990-ті роки) і новий етап активізації кредитування після Світової фінансової кризи 2008 р., що спричинила перегляд як непільгових кредитних механізмів, так і створення нових кредитних механізмів для країн з низьким рівнем доходу — пільгового кредитування.

Світова фінансова криза показала необхідність перегляду кредитних механізмів не тільки для країн, що розвиваються, а й також для найменш розвинених країн, з урахуванням мінливого характеру економічних умов у цих країнах і їх більшій уразливості до фінансових криз. Зокрема, Фонд переглянув інструменти кредитування для більш цільового реагування на потреби даних країн, що мають короткострокові труднощі з платіжним балансом, а також у надзвичайних випадках.

У 2015 р. підтримка МВФ для найбільш бідніших країн була збільшена з допомогою розширення їх доступу до пільгових ресурсів. Фонд запровадив стратегію підтримки пільгового кредитування у розмірі приблизно 2 млрд дол. США на рік на довгострокову перспективу, яка частково фінансується внесками, пов'язаними із розподілом прибутку від продажу золота.

⁴⁹ Кульбіда М.В. (2018). Кредитування МВФ країн, що розвиваються. *Інтелект XXI століття*. 2018. № 4. С. 15.

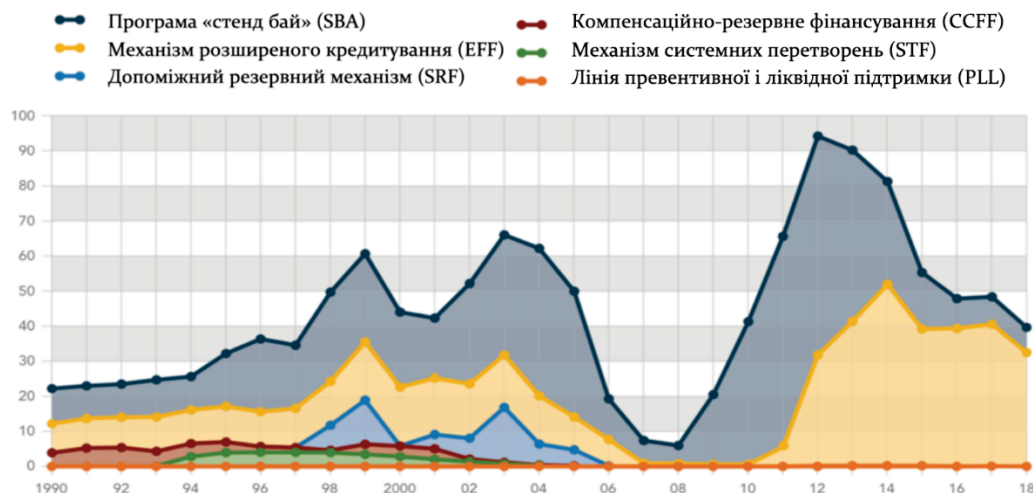

Рис. 1. Динаміка кредитування МВФ країн-членів, 1990–2018 рр.⁵⁰

Наразі найбільшій країні можуть скористатися такими пільговими кредитними механізмами у межах МВФ:

- розширений кредитний механізм (ECF) — головний інструмент Фонду для надання середньострокової підтримки найбільшій країні, які мають тривалі труднощі з дефіцитом платіжного балансу. Фінансування у межах цього механізму відбувається за нульовою процентною ставкою, з пільговим періодом 5S років і повним терміном погашення 10 років;

- кредитний механізм «Standby» (SSF) використовується для надання фінансової підтримки найбільшій країні, що мають короткострокові труднощі з урегулюванням платіжного балансу. Цей кредитний механізм може використовуватися у багатьох випадках, у тому числі й як запобіжний захід, а фінансування у межах цього механізму здійснюється за нульовою процентною ставкою, з пільговим періодом 4 роки і повним терміном погашення — 8 років;

- механізм швидкого кредитування (RCF) забезпечує швидку фінансову допомогу з мінімальною кількістю вимог для найбільшій країн світу, яким потрібно негайно підтримати платіжний баланс. Цей механізм дозволяє МВФ вчасно і швидко реагувати на різні неочікувані виклики в таких країнах, а фінансування у межах такого механізму здійснюється за

⁵⁰ Побудовано на основі даних МВФ.

нульовою процентною ставкою, з пільговим періодом 5S року і повним терміном погашення 10 років⁵¹.

3. Працює з урядами країн-членів шляхом надання технічної допомоги у здійсненні ними монетарної та валютної, бюджетної і податкової політики та банківської діяльності, в упорядкуванні статистики, розробці фінансового та економічного законодавства, а також у підготовці кадрів для реалізації зазначених вище реформ. На сьогодні технічна допомога становить майже 20 % від щорічного бюджету МВФ. Такий тип допомоги здійснюється шляхом спрямування місій МВФ до центральних банків і міністерств фінансів країн-членів. Технічна допомога надається за запитом країни — члена МВФ.

Нарешті, слід підкреслити, що МВФ є глобальним центром досліджень та інформації з питань міжнародних економічних та валютно-фінансових відносин, а також форумом для обговорення та пошуку рішень з різноманітних питань. У межах МВФ щорічно публікується тисячі доповідей, статей, досліджень і заміток, які стосуються різноманітних питань світового господарства та економічного розвитку та є джерелом макроекономічного аналізу різних регіонів та окремих країн світу, і тому часто оцінки та дослідження експертів МВФ покладені в основу економічної політики країн-членів.

Роль МФО у процесах соціально-економічних трансформацій країн світу

На сучасному етапі розвитку світового господарства МФО відіграють ключову роль, оскільки надають не лише фінансову, технічну та аналітичну допомогу країнам-членам, а й виступають регуляторами світової економіки. Починаючи з 1980-х років світове господарство зазнає значних трансформацій, що обумовлено процесами глобалізації, становленням інформаційного суспільства, розвитком інновацій, радикальними системними змінами, регіональними і глобальними кризами, а також технологічним прогресом, які суттєво впливають на розвиток як окремих країн, так і суспільства загалом. Ці процеси пов'язані з транснаціоналізацією, розвитком інновацій, залученням іноземних інвестицій і фінансових ресурсів МФО, використанням внутрішніх заощаджень і ґрунтуються на особливостях господарювання, менталітеті, традиціях і цінностях населення, і в різних країнах світу ці механізми варіюються та мають специфічні особливості.

Проблеми соціально-економічних трансформацій у країнах світу досліджували вітчизняні вчені, зокрема З. Варналій⁵², А. Гальчин-

⁵¹ Кульбіда М.В. (2018). Кредитування МВФ країн, що розвиваються. *Інтелект XXI століття*. 2018. № 4. С. 16

⁵² Варналій З.С. (2007). Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети. Київ: НІСД, 2007.

ський⁵³, М. Долішній⁵⁴, Я. Жаліло⁵⁵, І. Лукінов⁵⁶, Д. Лук'яненко⁵⁷, С. Сіденко⁵⁸, А. Чухно⁵⁹, Ю. Яковець⁶⁰ та інші. Серед зарубіжних науковців варто виділити Л. Бальцеровича⁶¹, Г. Колодко⁶², А. Ослунд⁶³, А. Фрідмана⁶⁴, Дж. Сакса⁶⁵, Дж. Стігліца⁶⁶ та ін.

Соціально-економічні системи зазнають трансформацій безперервно. Ці зміни розрізняються за об'єктом (унаслідок кумулятивних об'єктивних процесів чи свідомого реформування), за глибиною і тривалістю (зрушення у кількісних характеристиках певних параметрів системи у межах незмінної якості чи перехід до інших якісних станів), за охопленням елементів системи (зміни відбуваються в окремих частинах системи або на глобальному рівні)⁶⁷.

У загальнонауковому розумінні, трансформація як економічна категорія, являє собою структурну зміну форм та етапів функціонування суспільних систем на різних фазах економічних циклів. Науковці також відмічають, що економічна трансформація є органічною складовою глибоких принципових змін у суспільстві — в політичному, державно-адміністративному устрої, а також в ідеології, внутрішній і зовнішній політиці. Така соціально-економічна трансформація відбулася в країнах Східної та Центральної Європи, а також у країнах Балтії, країнах Південної Америки та Південно-Східної Азії.

Оскільки фінансове і технічне співробітництво МФО є надійним і стабільним джерелом як коротко-, так і довгострокового фінансування пріоритетних проектів розвитку, то країни світу для проведення ринко-

⁵³ Гальчинський А. (2006). *Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: Методологічні аспекти*. Київ: Либідь, 2006.

⁵⁴ Долішній М.І. (2006). *Регіональна політика на рубежі XX–XXI століть. Нові пріоритети*. Київ: Наук. думка, 2006.

⁵⁵ Жаліло Я.А. (2009). *Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави*. Київ: НІСД, 2009.

⁵⁶ Лукінов І. І. (1997). *Економічні трансформації (наприкінці XXI сторіччя)*. Київ: ІН НАНУ, 1997.

⁵⁷ Лук'яненко Д. Г., Кальченко Т. В. (2008). *Стратегії глобального управління. Міжнародна економічна політика*, 1-2. С. 5–43.

⁵⁸ Сіденко С.В. (2011). *Неекономічні чинники світового економічного розвитку*. Київ: Аврора-Прінт, 2011.

⁵⁹ Чухно А.А. (2003). *Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України*. Київ: Логос.

⁶⁰ Яковець Ю.В. (2011) *Глобальные экономические трансформации XXI века*. Москва: Экономика, 2011.

⁶¹ Бальцерович Л. (1999). *Социализм, капитализм, трансформация. Очерки на рубеже эпох*. Москва: Наука, 1999.

⁶² Колодко Г.В. (2010) *Великая трансформация. Век глобализации*. 2010. № 2. С. 68-77.

⁶³ Aslund A. (2013). *How capitalism was built: the transformation of Central and Eastern Europe, Russia, the Caucasus, and Central Asia*. New York: Cambridge University Press, 2010

⁶⁴ Friedman T. (2000). *The Lexus and the Olive Tree*. New York: Anchor Books, 2000.

⁶⁵ Sachs J., Tornell A., Velasco A. (1996). *The Mexican Peso Crisis: Sudden Death or Death Foretold*. *Journal of International Economics*. 1996. № 3–4. P. 265-283.

⁶⁶ Stiglitz J., Serra N. (2008). *The Washington Consensus Reconsidered: Towards a New Global Governance*. New York: Oxford University Press, 2008.

⁶⁷ Яковець Ю.В. (2011). *Глобальные экономические трансформации XXI века*. Москва: Экономика, 2011.

вих реформ залучали кредитні ресурси за найвигіднішими умовами для розвитку стратегічно важливих секторів економіки й інфраструктури та проводити структурні реформи, підтримувати державний бюджет і регулювати платіжний баланс, створювати можливість доступу до кращої міжнародної практики, стандартів і професійної експертизи проектів.

Провідну роль щодо лідерства у питаннях створення безпечних умов для міжнародного економічного обміну між країнами шляхом побудови нової міжнародної валютної системи відіграє МВФ, який з 1980-х років активно і на систематичній основі займається проблемами соціальних наслідків програм економічної перебудови, насамперед за допомогою чітко визначених заходів зі зменшення короткострокового несприятливого впливу на розподіл доходів.

Можна стверджувати, що протягом даного періоду МВФ починає посідає центральне місце в світовій економіці, виступаючи не тільки як головний координатор їх діяльності, а й як основний радник з питань розвитку економік країн світу. Згідно з досягнутими домовленостями з цього часу жодна організація (у тому числі приватні кредитори — Лондонський і Паризький клуби) не мали права надавати кредитні послуги будь-якій країні з дефіцитом платіжного балансу без згоди МВФ. На думку А. Л. Бардіна, це стало одним із головних інструментів подальшого політичного впливу МВФ⁶⁸.

Розглянемо співпрацю окремих регіонів світу з МВФ в умовах системних соціально-економічних трансформацій. Більшість країн Латинської Америки долучилися до МВФ і Світовим банком на початку їхнього функціонування, взявши зобов'язання підтримувати фіксований, але коригований обмінний курс за допомогою посилення комплексу заходів з контролю, зокрема щодо операцій з капіталом. Аналіз тісної співпраці між МВФ, Світовим банком і Міністерством фінансів США щодо ведення економічної політики у країнах Латинської Америки протягом 1980-х років базувався на принципах «вашингтонського консенсусу», які узагальнив відомий економіст Дж. Вільямсон:

- зменшення фінансового дефіциту до неінфляційного рівня;
- переспрямування державних витрат у галузі освіти, інфраструктури, охорони здоров'я та ін.;
- податкова реформа передбачає широку базу оподаткування з помірними граничними ставками податку;
- фінансова лібералізація, яка включає орієнтовані до ринку відсоткові ставки та має здійснюватися під розсудливим наглядом і відповідно до внутрішньо економічних умов;

⁶⁸ Бардин А.Л. (2015). Роль международных финансовых институтов в глобальном политическом управлении (на примере Международного валютного фонда и Всемирного банка): дис. ... канд. полит. наук: 23.00.04. Москва: МГИМО, 2015. С. 95.

- ринковий валютний курс, що може бути конкурентоспроможним як мінімум для торговельних угод; тобто, іншими словами, валютний курс має бути сформований ринком;

- лібералізація торгівлі (кількісні обмеження мають бути зняті, а тарифні обмеження поступово зменшуватися);

- прямі іноземні інвестиції мають заохочуватися без застосування штучних обмежень, а іноземні та вітчизняні компанії мають мати рівні умови та можливості;

- приватизація державних підприємств;

- дерегуляція, що має на меті спрощення обмежень, які заважають появі нових компаній або стримують конкуренцію; однак, це не стосується скасування обмежень необхідних у цілях національної безпеки, охорони навколишнього середовища та державного регулювання цін у неконкурентній галузі;

- право власності (забезпечує на законодавчому рівні надійний захист прав власності)⁶⁹.

Таким чином, вашингтонський консенсус — це узагальнення основних підходів до вироблення ефективних стратегій розвитку, що асоціюються з МВФ, Світовим банком і Міністерством фінансів США та що включає три головні ідеї: ринкова економіка, лібералізація ринку та макроекономічна дисципліна. Співробітництво країн з МФО дало можливість отримати необхідні кредити для проведення реформ (табл. 2).

У 1990-х роках країни Латинської Америки стали на шлях інтеграції у світову економіку, зокрема, шляхом відмови від протекціонізму, скорочення адміністративних і збільшення ринкових механізмів в економіці, приватизації та скорочення державного сектору, а також перегляду грошово-кредитної політики. Багатовекторність центральних банків зменшувалася за допомогою надання урядами країн більшої політичної та операційної незалежності, що дозволило даним банкам зосередити увагу на стримуванні інфляції.

Аналіз співпраці з МФО країн Латинської Америки показав, що в результаті більшість країн регіону мають добре функціонуючу та прогнозовану макроекономічну політику, значні успіхи у покращенні соціально-економічної сфери, розвитку інфраструктури, системи освіти, а також підвищенні продуктивності виробництва. Кредити МВФ позитивно вплинули на зростання ВВП, на стан міжнародних розрахунків, особливо в Бразилії та Мексиці. Важливо наголосити, що МВФ на початку боргової кризи у Мексиці, а згодом протягом її поширення на інші великі країни регіону, такі як Бразилія та Аргентина, відіграв роль кризового менеджера.

⁶⁹ Williamson J.A (2008) Short History of the Washington Consensus. The Washington Consensus Reconsidered: Towards a New Global Governance; ed. by Serra N., Stiglitz J. Oxford: Oxford University Press, 2008. P. 6.

Таблиця 2

КРЕДИТУВАННЯ МВФ КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ ТА МВФ (з 1982 р.)⁷⁰

Країна	Тип механізму	Період	Розмір кредиту, млн СДР	Сума використаних коштів, млн СДР
Мексика	EFF	1983-85	3,410,63	2,502,68
	SBA	1986-88	1,400,00	1,400,00
	SBA	1989-93	3,729,60	3,263,40
	SBA	1995-97	12,070,20	8,758,02
	EFF	1999-2000	3,103,00	1,939,50
	FCL (6)	2009-18	≈ 50,000,00	0
Бразилія	EFF	1983-86	95,00	95,00
	SBA	1988-90	64,13	64,13
	SBA	1992-93	1,102,50	817,50
	SBA + SRF	1998-01	380,50	318,10
	SBA + SRF	2001-02	314,04	261,70
	SBA + SRF	2002-05	320,50	94,27
Аргентина	SBA	1983-84	1,500,00	600,51
	SBA	1984-86	1,182,50	1,182,50
	SBA	1987-88	947,50	616,50
	SBA	1989-91	736,00	506,00
	SBA	1991-92	780,00	438,75
	EFF	1992-96	4,020,25	4,020,25
	SBA	1996-98	720,00	613,00
	EFF	1998-2000	2,080,00	0
	SBA + SRF	2000-03	23,023,46	15,631,26
	SBA	2003	2,174,50	2,174,50
	SBA	2003-06	8,981,00	4,171,00
	SBA	2018-21	35,379,00	10,613,71

Важливо також враховувати і соціально-економічних наслідків такого співробітництва. Дослідження показали, що кредити МВФ не вплинули

⁷⁰ Побудовано на основі даних МВФ, де *EFF* — Extended Fund Facility, *SBA* — Stand-by Arrangement та Supplemental Reserve Facility (*ad hoc* механізм, що застосовувався у поєднанні з постійними механізмами EFF чи SBA наприкінці 1990-х років).

на приватне споживання та індекс споживчих цін. Водночас у Аргентині та Бразилії вони вплинули на рівень зайнятості, а в Бразилії та Мексиці — на людський розвиток, що знайшло прояв у зростанні Індексу людського розвитку. Також експертами зазначається, що здійснення реформ мали і негативні соціальні наслідки, зокрема збільшення рівня безробіття та процента бідного населення.

Кредити МВФ не мали вирішального впливу на темпи інфляції та рейтинг міжнародної конкурентоспроможності, не забезпечила високого економічного зростання, насамперед через те, що заходи, запропоновані МВФ задля подолання кризових явищ, не були адаптовані до специфіки країн регіону і призвели до значного підвищення зовнішніх боргових зобов'язань і спричинили невдоволення з боку місцевого населення. Досвід країн Латинської Америки засвідчив, що країни не можуть покладатися винятково на сприятливі зовнішні умови, зокрема, які надаються МВФ, для стимулювання економічного зростання у майбутньому та повинні створювати власні сприятливі умови, формування яких можливе лише шляхом здійснення реформування. Наразі МВФ залишається провідним міжнародним актором у регіоні, що за потреби зможе надати необхідну допомогу та консультації щодо ведення макроекономічної політики, що засвідчує активізація співробітництва після Світової фінансової кризи, зокрема у Мексиці та Аргентині.

З МФО співпрацювали також країни Центральної та Східної Європи. Після розпаду Радянського Союзу у 1989 р. вони мали приблизно однакові вихідні позиції та були зосереджені на соціально-економічній трансформації від соціалізму до капіталізму, тобто на створення демократичних інститутів, правової держави, вільного ринку⁷¹. У цей період більшість країн почали активне співробітництво з МФО, а МВФ став ключовою організацією з надання фінансової та технічної допомоги на шляху реформування національних економік регіону (табл. 3).

Загалом, економічні програми МВФ у країнах Східної Європи були спрямовані на усунення макроекономічних і структурно-інституціональних диспропорцій в економіці країн з перехідною економікою. Надання допомоги МВФ для проведення програм стабілізації і структурної трансформації у країнах регіону зосереджувалися на:

- скорочення дефіциту платіжного балансу, зменшення державних субсидій у національну економіку для обмеження бюджетних витрат;
- масштабну приватизацію неефективних сегментів національної економіки, зовнішньоекономічну переорієнтацію виробництва;
- стимулювання розвитку фінансового сектора, фондового ринку, кредитно-фінансових установ;

⁷¹ *Aslund A. (2013). How capitalism was built: the transformation of Central and Eastern Europe, Russia, the Caucasus, and Central Asia. New York: Cambridge University Press, 2013. P. 1.*

– лібералізацію залучення та заохочення іноземних інвестицій, переказів фінансових активів, репарації прибутку іноземних інвесторів⁷².

Таблиця 3

**ХРОНОЛОГІЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ КРАЇН БАЛТІ У МВФ
ДО ВСТУПУ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ⁷³**

Країна	Тип механізму	Період	Розмір кредиту, млн СДР	Сума використаних коштів, млн СДР
<i>Естонія</i>	SBA	1992-93	27,90	27,90
	SBA	1993-95	11,63	11,63
<i>Латвія</i>	SBA	1992-93	54,90	54,90
	SBA	1993-95	22,88	9,15
<i>Литва</i>	SBA	1992-93	56,93	56,93
	SBA	1993-94	25,88	5,18
	EFF	1994-97	134,55	134,55

Основна мета таких змін була пов'язана не тільки з досягненням і відновленням фінансової стабільності, а досягнення стійкого росту: економічного зростання, що відповідає екологічно стійкому розвитку, належному управлінню та справедливому розподілу доходів і багатства. За нашими дослідженнями, країни регіону, що здійснили найбільше ринкових перетворень, є успішнішими, зокрема Польща, Литва, Латвія та Естонія.

Швидке проведення соціально-економічних перетворень із залученням ресурсів МВФ слугувало основою для створення інститутів, що приводять до систематичного зростання, зокрема, право власності та його ефективний захист, здорова конкуренція, ефективне бюджетне планування тощо⁷⁴. У кінцевому підсумку зміцнення та оздоровлення фінансової системи сприяло створенню необхідних умов для вступу до Європейського Союзу. На сьогодні всі східні сусіди України, окрім Молдови, є членами ЄС. Зближення з країнами ЄС мало наслідком зростання у середньому

⁷² *Середа В. І.* (2012). Роль Міжнародного валютного фонду у підтриманні стабільності економічного розвитку країн з перехідною економікою. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Сер. Економіка*. 2012. № 12. С. 160.

⁷³ Побудовано автором на основі даних МВФ, де EFF — Механізм розширеного кредитування, SBA — кредитний механізм «Stand-by».

⁷⁴ Бальцерович Л. (2014). Кто виноват — рынок или политика? Экономический рост после социализма. Москва: Фонд «Либеральная Миссия», 2014. С. 3, 11.

доходу на душу населення приблизно з 30 % (ЄС-15) у середині 1990-х років до близько 50 % сьогодні, хоча між країнами є значні відмінності у соціально-економічному зростанні, підвищенні заробітної плати, соціальним гарантіям від держави, водночас збільшується продуктивність від інвестицій і підвищення кваліфікації робочої сили.

Водночас потенціал універсальних МФО виявився недостатнім для запобігання кризовим явищам, а також для ефективного подолання їх наслідків, що пов'язане з прорахунками у проведенні антикризової політики, неврахуванням регіональних особливостей, вимогами занадто швидкої приватизації та лібералізації ринків під час проведення ринкових реформ та ін.

Сучасний етап співробітництва між МФО та країнами Східної Європи починається з Світової фінансової кризи 2008 р. і як наслідок — кризи в Єврозоні, що значно вплинула на економіку ЄС і взаємовідносини з МВФ.

Основними пріоритетними напрямками співпраці МФО з країнами Східної Європи є такі:

- забезпечення подальшої інтеграції країн у світову фінансову систему, стимулювання країн проводити ефективну макроекономічну політику та структурні реформи. Нещодавні кризові явища та нестабільність у східноєвропейському регіоні привели до переосмислення необхідності удосконалення макроекономічної стабільності та фінансової незалежності завдяки прискоренню реформ у країні;

- зосередження уваги на показники макроекономічної і фінансової стабільності. У 2014 р. через політичну нестабільність у регіоні інфляція торкнулась деяких з країн Східної Європи, тим самим демонструючи недоліки макроекономічної політики;

- підвищення темпів і глибини структурних реформ. Співпраця МФО з країнами Східної Європи не може бути ефективною без глибинних структурних та інституціональних змін усередині країни⁷⁵.

З початку 2000-х років радикальні реформи сповільнилися практично в усіх країнах Центральної та Східної Європи. Після вступу і набуття членства деяких східноєвропейських країн у ЄС у 2004 і 2007 рр. їм отримання значного фінансування від ЄС ці країни не потребували залучення коштів від МФО, але після глобальної кризи та кризи Єврозони увага була направлена в повній мірі на вихід із кризи, а не на здійснення структурних реформ.

Подальша співпраця з МФО буде спрямована на зміцнення бізнес-середовища, що є важливим чинником для Східноєвропейського регіону загалом. Це вимагає запровадження широкомасштабних заходів, зокре-

⁷⁵ Кульбіда М.В. (2015). Співробітництво міжнародних фінансових організацій із країнами Східної Європи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 2(2). С. 24–29.

ма, заохочення корпоративного управління, забезпечення прав власності та виконання контрактів, впровадження адміністративної реформи та удосконалення законодавства в сфері конкурентної політики, вирішення питань неплатоспроможності та фінансового оздоровлення, залучення прямих іноземних інвестицій, а також подальшої інтеграції в глобальні ринки товарів і послуг. Для ряду країн це також вимагає проведення законодавчих та адміністративних реформ, які необхідні для поліпшення системи державного управління.

Особливості мають і процеси трансформації та співробітництва з МФО в країнах Азії. Економічні трансформації країн Азії беруть початок від часів завершення Другої світової війни. Японія була першою країною, в якій почалося економічне зростання; а слід за нею у 1960-х роках Гонконг, Республіка Корея, Сінгапур і Тайвань, які ще називають «Азійські тигри», почали реалізацію програм економічного підйому, що спрямовані на зовнішній ринок. Згодом цей курс взяли й інші країни регіону — Індонезія, Малайзія та Таїланд. Пізніше швидко зростання почалося у Китаї та Індії, які рухалися власними методами поступової лібералізації. В середині 1980-х років у цих країнах відбулася низка ліберальних реформ, які були спрямовані на вдосконалення макроекономічного регулювання, підтримку інновацій та проведення антимонопольної політики, послаблення контролю за імпортом, зменшення цінового регулювання, суттєве підвищення заробітної плати.

Діяльність МВФ у Східній Азії розпочалася у 1950-х роках з виділення допомоги для Японії. Згодом фонд надавав технічну допомогу країнам регіону щодо ведення грошово-кредитної політики, у сфері податків, митного і податкового управління, в управлінні платіжним балансом, дій центрального банку, банківського нагляду, монетарної політики та інше, а також надавав фінансову допомогу через програми / механізми країнам регіону. Тісна співпраця країн регіону з МВФ припала на період Азійської фінансової кризи 1997–1998 рр., спричиненої процесами глобалізації. Найбільші обсяги запозичень мали Індонезія, Республіка Корея і Таїланд через найпопулярніші кредитні лінії: SBA, що призначена для допомоги у вирішенні короткострокових проблем платіжного балансу, середньо- і довгострокових проблем, які стимулювали економіку країн регіону, впроваджуючи глибокі і дієві реформи (табл. 4).

Для подолання кризових явищ МВФ вдався, крім власної фінансової допомоги у розмірі 40 млрд дол. США в рамках механізмів економічної стабілізації, залучити додатково 85 млрд дол. США з інших джерел, зокрема з інших МФО та урядів зарубіжних країн. Центральне місце фонд відводив реформуванню фінансової системи, посиленню монетарної політики, зменшенню державного втручання у фінансову систему шляхом розірвання тісних відносин між бізнесом і владою.

Таблиця 4

КОШТИ, ВИДІЛЕНІ МФО НА ПОДОЛАННЯ КРИЗИ В АЗІЇ, млрд дол. США⁷⁶

	МВФ	Світовий банк та АБР	Інші джерела	Усього
Індонезія	15,0	10,0	24,7	49,7
Республіка Корея	21,1	14,2	23,1	58,4
Таїланд	4,0	2,7	10,5	17,2
Всього	40,1	26,9	58,3	125,3

Одним із показників оцінки результативності співпраці є повернення країн до зростання ВВП, особливо стрімке його зростання мали країни, які найбільше залучали допомогу від МВФ, починаючи з докризового періоду; відмічалось значне пожвавлення економічних показників, гнучкість і швидке відновлення економік після останньої світової фінансової кризи. Співробітництво з МФО мало помітний вплив на соціальний розвиток країн-кредиторів. Так, Світовий банк свою діяльність акцентував на проблемах з подолання бідності, що в умовах стрімкого економічного розвитку була спрямована на зменшення кількості бідних сімей, забезпечення доступу до якісної освіти та охорони здоров'я, допомогу щодо покращення державного управління, доступу до послуг і сервісів, створення робочих місць і покращення законодавчої та охоронної сфери, покращення санітарних умов у прибережних містах, створення все більшої кількості інфраструктурних об'єктів, переробки твердих відходів та ін.

Попри значну фінансову допомогу у подоланні азійської фінансової кризи, діяльність МВФ у країнах регіону має неоднозначну оцінку. Так, деякі економісти вважали, що Фонд втручався у ті сфери, які є за межами його компетенції⁷⁷, тимчасом як інші — що Фонд здійснював недружелюбну ринкову політику у регіоні⁷⁸. Однак більшість науковців критикують довготривалість кризи та занадто високу ціну за подолання її наслідків. Крім цього, лунали припущення щодо заполітизованості у прийнятті рішень всередині МВФ⁷⁹. На думку С. Такаджі, підтвердженими прогалинами у діяльності МВФ у період кризи є: нездатність МВФ передбачити вразливість національних економік, зокрема в Індонезії та Республіці Корея; кредитні механізми МВФ були продумані неважко, зокрема щодо фіскальної політики; МВФ вимагав структурних

⁷⁶ Побудовано на основі статистичних даних МВФ.

⁷⁷ Calomiris C. (1998). The IMF's Imprudent Role as Lender of Last Resort *Cato Journal*. 1998. № 17/3. P. 275–294.

⁷⁸ Radelet S., Sachs J. (2000). The Onset of the East Asian Financial Crisis. In: Krugman P. ed. *Currency Crisis*. Chicago: University of Chicago Press, 2000. P. 105–153.

⁷⁹ Feldstein M. (1998). Refocusing the IMF. *Foreign Affairs*. Available at. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1998-03-01/refocusing-imf>.

змін у сферах, що не мали відношення до врегулювання кризи, зокрема, в Індонезії та Республіці Корея⁸⁰.

Важливі висновки з азійської фінансової кризи зробив і МВФ, зокрема, стало зрозуміло, що у період глибоких економічних проблем потрібні зваженіші та істотніші заходи у реалізації програм, а умови на яких МВФ здійснює програми, повинні бути вибірковішими та спрямованими на специфічні потреби певної країни регіону. Загалом є необхідність зваженіших заходів МФО у реалізації програм, їх вибірковості та спрямуванні на специфічні потреби певної країни регіону та врахуванні соціальних наслідків їх діяльності. Тому Фонд почав ретельніше прораховувати соціальні наслідки від впливу реалізованих програм, тим самим аналізуючи та підвищуючи якість здійснюваної допомоги у майбутньому.

Крім того, дана криза виявила неспроможність наявних міжнародних структур, у тому числі міжнародних організацій, зокрема МВФ, ані запобігати розвитку глобальних криз, ані ефективно їх вирішувати. Як відомо, і самі спеціалісти Фонду згодом визнали, що організація виявилася не здатною правильно визначити причини кризи, виробити грамотні дії щодо виходу з неї та дії щодо усунення негативних наслідків, а також не мала достатньо фінансових ресурсів, щоб зупинити негативні тенденції. Очевидно, що МВФ міг запропонувати кращі стратегії подолання кризи для країн регіону і що система антикризового управління повинна бути створена та посилена. Це може бути здійснено через адекватні дії уряду та своєчасне надання великомасштабної міжнародної допомоги (через МВФ чи регіональні банки розвитку), що, в свою чергу, дасть змогу запобігти економічному спаду в різкому скороченні національних резервів⁸¹.

Неспроможність МФО своєчасно реагувати на виклики і забезпечувати глобальну економічну систему необхідною ліквідністю для подолання кризових тенденцій приводить до поступового зближення країн на регіональному рівні, вироблення багатосторонніх механізмів зміцнення регіональної фінансової стабільності та ініціатив, що направлені на підвищення темпів економічного росту в межах регіону. Було визнано, що добре розвинута регіональна структура може сприяти фінансовій стабільності країн регіону трьома способами:

- не потрібно покладатися тільки на МВФ щодо антикризової політики;
- регіональні механізми кооперації дозволяють ефективніше запобігати та управляти фінансовими ризиками;
- регіональна основа фінансового співробітництва є логічною, зважаючи на наявність сильної регіональної економічної та фінансової взаємозалежності у регіоні.

⁸⁰ Takagi S. (2016). The IMF and East Asia: the legacy of the crisis and actions for the future. *International Institutions and Asian Development*. 2016. P. 74-96.

⁸¹ Kulbida M. (2017) International Monetary Fund and East Asia: Developments, Challenges, and Lessons Learned. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3/5. p. 244-251.

Таким чином, співпраця країн регіону з МВФ мала як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, фінансовими заходами щодо подолання кризи, які запропонував МВФ, були: відмова від фіксованого валютного курсу та прив'язки до долара США; підвищення ставки рефінансування задля зміцнення національних валют; проведення жорсткої фінансової політики для зменшення дефіциту державного бюджету, а також більша відкритість ринків для іноземного капіталу задля розвитку конкуренції та інтернаціоналізації національних економік та інше. З іншого боку, реалізація даних рекомендацій негативно вплинула на соціально-економічну сферу, а саме: спад національного виробництва, масові банкрутства середнього та малого бізнесу, зростання безробіття, скорочення імпорту, падіння рівня життя населення, посилення соціальної та політичної напруги.

Проблеми та перспективи співробітництва України з Міжнародним валютним фондом

Україна долучилася до співпраці з МВФ і Світового банку у 1992 році. У 1994–1995 рр. розпочалася активна співпраця з МВФ за програмою системної трансформаційної позики, у межах якої Україна отримала близько 700 млн дол. США на підтримку платіжного балансу. Подальша співпраця стає системною, а позики становлять мільярди доларів США. За роки співробітництва Україна та МВФ погодили 10 кредитних програм, зокрема дві з яких передбачали застосування механізму розширеного кредитування, а інші вісім — кредитні програми «Stand-by». У межах цих програм Україна могла отримати 51,5 млрд СДР, однак фактично отримала менше половини — 21,9 млрд СДР (приблизно 31,5 млрд дол. США) (табл. 5).

Враховуючи негативний вплив екзогенних чинників, спричинених глобальною пандемією та неможливістю забезпечити надходження значних ресурсів від зовнішньоекономічної діяльності, подальше залучення кредитів від МФО та інших кредиторів і донорів є неминучим. Тому в умовах обмежених можливостей щодо інвестування розвитку національної економіки кредити МФО відіграють важливу роль у ході проведення фінансової та грошово-кредитної політики, яка б відповідала досягнутим рівням економічної стабільності та економічного зростання. На сьогодні, без сумніву, в Україні немає інших вигідніших і надійніших кредиторів, як МВФ. Крім того, активна співпраця МВФ дає змогу отримати допомогу від Світового банку, Європейського Союзу та інших кредиторів.

Таблиця 5

ХРОНОЛОГІЯ КРЕДИТНИХ ПРОГРАМ МВФ В УКРАЇНІ, СДР^{82, 83}

№	Кредитний механізм	Дата початку	Дата закінчення	Погоджена сума	Отримані кошти	Сума заборгованості
1	SBA	18.12.2018	17.02.2020	2,800,000	1,000,000	1,000,000
2	EFF	11.04.2015	17.12.2018	12,348,000	6,178,260	6,178,260
3	SBA	30.04.2014	10.03.2015	10,946,000	2,972,670	114,334
4	SBA	28.07.2010	27.12.2012	10,000,000	2,250,000	0
5	SBA	05.11.2008	28.07.2010	11,000,000	7,000,000	0
6	SBA	29.03.2004	28.03.2005	411,600	0	0
7	EFF	04.09.1998	03.09.2002	1,919,950	1,193,000	0
8	SBA	25.08.1997	24.08.1998	398,920	181,328	0
9	SBA	10.05.1996	23.02.1997	598,200	598,200	0
10	SBA	07.04.1995	06.04.1996	997,300	538,650	0
Всього:				51449,970	21912,108	7292,594

В останні кілька років Україна використовувала два найпопулярніші механізми надання фінансування від МВФ, а саме — програму структурних реформ EFF і короткострокового фінансування SBA⁸⁴. Так, у 2015 р. була погоджена програма EFF, що спрямована на відновлення макроекономічної стабілізації в Україні, проведення структурних реформ і створення основи для соціально-економічного зростання, зокрема здійснено ряд ключових реформ у сфері енергетики, банківського сектору, незалежності НБУ, оздоровлення державних фінансів, реформування сектору державних підприємств і боротьби з корупцією⁸⁵. Наприкінці 2018 р. вона була змінена на нову програму фінансової підтримки SBA, що створена з урахуванням проведених реформ у межах попередньої програми і зосереджена на підтримці макроекономічної та фінансової стабільності, зокрема, продовженні фінансової консолідації для зменшення державної заборгованості; підтримці гнучкого обмінного курсу і

⁸² Складено на основі даних МВФ, де EFF — механізм розширеного фінансування; SBA — кредитна програма "Stand-by", станом на 31.07.2019.

⁸³ IMF (2020) Ukraine: Transactions with the Fund from May 01, 1984 to April 30, 2020. [online] Available at: https://www.imf.org/external/np/fin/tad/extransl.aspx?memberKey1=993&endDate=2099%2D12%2D31&finposition_flag=YES

⁸⁴ Кульбіда М. В. (2018) Кредитування МВФ країн, що розвиваються. *Інтелект XXI століття*, 4, с. 13–18.

⁸⁵ Кульбіда М. В. (2018). Напрями вдосконалення співробітництва України та МВФ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. № 22(2). С. 52.

подальшого зниження інфляції; зміцнення фінансового сектору і поживлення банківського кредитування; підтримки проведення подальших структурних реформ, зокрема удосконалення системи оподаткування, приватизації та управління.

Аналіз наслідків співробітництва України з МВФ оцінюється неоднозначно. З одного боку, аналіз співпраці показує, що однією з ключових реалізованих структурних реформ останніх років є реформування банківського сектору, що наразі забезпечує стабілізацію національної фінансової системи і створює передумови для сталого економічного зростання. Діяльність МВФ в Україні допомагає відновити фінансову спроможність, надаючи рекомендації стосовно ефективного проведення структурних реформ.

Варто наголосити, що значна частина коштів, залучених від МВФ, була використана для стабілізації фінансової ситуації у країні, збільшення національних резервів, фінансування дефіциту платіжного балансу, обслуговування зовнішнього боргу та ін. Кредити, надані МВФ, мають неінфляційний характер, тобто такі кредити є вигідними для України — без них масштаби економічної кризи та її наслідки були б значно суттєвішими. Формування, у тому числі й завдяки позикам МВФ, валютних резервів НБУ дозволило підтримувати стабільність національної валюти, успішно провести грошову реформу, ввести з часом повну конвертованість гривні за поточними операціями. Завдяки надходженню коштів від МВФ стало можливим прискорення формування національної валютно-фінансової системи і золотовалютних резервів України. Такі ресурси дали змогу забезпечити реалізацію ефективної монетарної політики, наслідком чого стало скорочення темпів інфляції, надходження інвестицій і валютних ресурсів в країну, а також формування ринкового середовища в інфраструктурі та розбудові фінансових механізмів⁸⁶. Крім того, збільшення валютних резервів і їхній високий рівень є підтвердженням стабільності фінансової системи країни та підвищують рівень довіри до неї. Як засвідчує світова практика, кредитування з боку МВФ (на пільгових порівняно з ринковими умовах) надає країнам певний час для реалізації політики структурної перебудови і реформ, які дозволять відновити умови стійкого та сталого економічного зростання, зайнятості та соціальних інвестицій⁸⁷.

Співробітництво з МВФ мало для України також позитивні наслідки стосовно розширення досвіду, створення необхідної законодавчої бази та оновлення механізмів державного управління, забезпечення макроеконо-

⁸⁶ Колосова В.П., Капленко О.І. (2011). Партнери України для залучення іноземних інвестицій. *Світова економічна кон'юнктура та міжнародна мобільність факторів виробництва*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф., 16 вересня 2010 р. Тернопіль — Дрезден, 2011. С. 79–89.

⁸⁷ Сіденко С.В. (2011). *Неекономічні чинники світового економічного розвитку*. Київ: Аврора-Прінт, 2011.

мічної і фінансової стабільності, розвитку приватного сектору, створення сприятливого середовища для економічного зростання в умовах обмеженості власних ресурсів і можливостей щодо комерційних позик на зовнішньому ринку, отримання можливості застосувати найкращий світовий досвід, технічну допомогу, аналітичні та прогнозовані дані цих організацій, що дозволяють краще оцінювати й аналізувати економічну, соціальну, макроекономічну політику на національному рівні.

З іншого боку, фахівці відмічають і недоліки у співпраці України з МВФ, і цьому є кілька причин. Найперше, проблема ефективності використання отриманих коштів, адже несвоєчасне і/або неповне використання запозичень з виконання умов програм структурної перебудови і макроекономічної стабілізації призводить до гальмування відповідних реформ і проєктів, перенесення чи затягування строків їх реалізації, в окремих випадках — до скасування виділених коштів, і як наслідок — до неефективного використання бюджетних коштів⁸⁸. Причину цього експерти вбачають у спрямовуванні фінансової допомоги лише на покриття численних зовнішніх боргів, замість того, щоб використати ці кошти як ресурс для втілення у життя економічно вигідної довгострокової стратегії, стабілізації та покращення соціально-економічної ситуації, створення передумов для подальшого сталого розвитку, а також уникнення кризових явищ у майбутньому.

Отримання кредитів у МВФ також призвело до критичного збільшення зовнішнього державного боргу країни, який через відсутність або недостатність системних реформ у найважливіших соціально-економічних сферах, хронічні невиконання умов Фонду, а також постійні політичні та економічні кризи в Україні, призвели до критичного загострення дефіциту платіжного балансу, а повільне реформування як фінансово-економічних механізмів, так і соціально-економічних структурних реформ ще більше загострили дану ситуацію. Нарешті, виділення кредитів МВФ часто супроводжує вимогами до оптимізації бюджетних витрат, що впливає на соціально-економічні програми.

Отже, тривалий досвід співробітництва України з МФО вказує на необхідність формування якісно нового підходу до загального осмислення ролі міжнародної допомоги різнопланового характеру та ресурсів МФО як взаємодоповнюючих інструментів на шляху реалізації державної політики міжнародної інтеграції нашої держави, соціально-економічного розвитку, забезпечення інтересів України у міжнародних економічних відносинах.

На думку Б. Данилишина, побудова відносин з МВФ, співпраця з яким потребує виконання зобов'язань щодо орієнтирів і заходів економічної політики широкого кола питань, повинна базуватися на двох на-

⁸⁸ Лондар Л.П. (2016). Вдосконалення боргової політики як чинник підвищення рівня фінансової безпеки держави. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3. С. 244-252.

прямах: з одного боку, інституціональні та структурні реформи, з другого — сучасна промислова політика, що приведуть до стійкого економічного зростання⁸⁹. Структурні реформи, на яких протягом різних кредитних програм наголошував МВФ, є невідворотними для України, а допомога фонду сприяє не лише стабілізації в макроекономіці та фінансах країни, а й створює своєрідний тиск для здійснення непопулярних, однак необхідних реформ. Таким чином, для підвищення ефективності використання кредитів МФО існує необхідність у проведенні ефективних інституційних і структурних реформ у всіх секторах економіки для покращення бізнес-середовища та корпоративного управління.

Очевидно, що новий етап співробітництва України з МФО потребує вироблення якісно нового підходу, а також якісно нових організаційних механізмів взаємовідносин. На думку А. С. Філіпенка, під час створення концептуальних основ зовнішньоекономічної стратегії України потрібно враховувати принципові зміни, що зазнають МФО, зокрема Світовий банк і МВФ. З одного боку, співпраця України з МФО сприяє притоку додаткових фінансових та інших ресурсів у національну економіку, використовує технічну допомогу в процесі імплементації ринкових реформ, розробляє адекватну економічну політику. З іншого боку, така співпраця дає змогу впроваджувати у національну господарську систему загальновизнані норми та стандарти статистичної інформації, обліку і аудиту та ін.⁹⁰

Для вирішення такого типу організаційних проблем Уряду України необхідно мати не тільки політичну волю, а й чітке бачення головних завдань, виконання яких приведе до підвищення результативності двосторонньої співпраці.

Стратегічними напрямками подальшої співпраці має стати:

- модернізація організаційних механізмів впровадження принципу гео-економічної (євроінтеграція) та соціально-економічної (технологічно-структурне оновлення, розвиток експорту, стимулювання бізнес-середовища) пріоритетності програм та проектів МФО в Україні;

- розробка середньострокової стратегії розвитку, що включає оптимізацію залучення ресурсів (коштів та технічної допомоги) із зовнішніх джерел, враховуючи боргове навантаження та можливості його реструктуризації;

- підвищення ефективності та забезпечення прозорості використання зовнішніх ресурсів у національній економіці, спрямоване на соціально-економічне зростання⁹¹

⁸⁹ Данилишин Б.М. (2016). Співробітництво з МВФ: проблеми і перспективи. URL: https://dt.ua/macrolevel/spivrobitnictvo-z-mvf-problemi-i-perspektivi_.html.

⁹⁰ Филипенко А.С. (2010). Экономическая глобализация: истоки и результаты. Москва: Экономика, 2010. С. 453.

⁹¹ Кульбіда М.В. (2020). Міжнародні фінансові організації у соціально-економічних процесах трансформацій країн світу: автореф. дис... к-та екон. наук спец. 08.00.02. Київ: Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2020. С. 4-5.

Останні тенденції світового розвитку свідчать, що Україна продовжить співпрацювати з МФО. В умовах поширення у світі пандемії соціально-економічна ситуація в Україні, як і в більшості країн відчутно погіршилася. Так, за оцінками МВФ, на кінець року економіка країни може скоротитися на 7,7 %. За даними НБУ, у квітні індекс ділової активності знизився нижче 30 пунктів. Так, 60 % компаній потребують до одного року, щоб повністю відновити роботу, а 28 % компаній втратили до половини доходу.⁹² В цих умовах співробітництво з МФО сприятиме вирішенню першочергових проблем щодо виходу з економічної кризи.

Отже, у сучасних умовах світового розвитку модель розвитку економіки включає широку інтеграцію в міжнародні економічні та фінансові інституції для забезпечення участі в міжнародній кооперації та поділі праці, отримує значно більше дивідендів для соціально-економічного зростання, доступу до технологічних інновацій, отримує додаткові переваги у підвищенні ефективності та зниженні собівартості продукції, в забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності. Тому гнучкість і раціональність ведення взаємовідносин із МФО може принести значно більше успіхів у середньо- і довгостроковій перспективі за умови спрямування кредитів МФО на розвиток економіки, створення нових галузей і робочих місць, що забезпечить економічний ріст і соціальний розвиток.

Висновки

Міжнародні фінансові організації посідають важливе місце у світовому господарстві та міжнародних економічних відносинах, а їх діяльність сприяє зміцненню макроекономічної стабільності, вирішенню цілої низки соціально-економічних питань, інтеграції національних економік у світове господарство та активізації участі країн у міжнародних валютно-кредитних відносинах. Дані організації є ключовим елементом інституційної основи світової фінансової системи та акумулюють значний обсяг фінансових ресурсів, що дозволяє здійснювати помітний вплив як на економічний розвиток, так і на функціонування міжнародного бізнесу в країнах та регіонах світу.

В умовах нових глобальних ризиків роль МФО зростає. Діяльність міжнародних організацій набуває величезного значення в умовах сучасної світової пандемії, оскільки ці процеси охопили всі країни світу та всі сфери людського буття — економіку, політику, охорону здоров'я та ін. Фахівці МВФ по-різному оцінюють нинішню кризу: одні стверджують, що вона найгірша від часів Великої депресії 1930-х років, коли економі-

⁹² Скільки українцям коштував карантин. Десять головних втрат. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52773647?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bukr%5D-%5Bheadline%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D>

ки розвинених країн світу впали на 16%, а загалом у світі падіння становило близько 10%, а інші вважають, що вона поки є не такою масштабною. За оцінками МВФ, через пандемію COVID-19 та карантинні заходи у більшості країн цього року світова економіка впаде на 3 %, а у розвинених країнах падіння буде удвічі більшим — понад 6 %, загальні втрати світової економіки цього року становитимуть близько 9 трлн дол. Це більше ніж економіки таких потужних країн, як Японія та Німеччина взяті разом. Для порівняння у МВФ нагадали, що під час останньої світової фінансової кризи 2009 р. світова економіка скоротилася лише на 0,1 % і тоді економіки країн, що розвиваються, не падали, а навпаки, стали драйвером відновлення⁹³. Особливістю сучасної економічної кризи є величезні втрати, які одночасно несуть усі країни світу.

Отже, для відновлення світової економіки необхідні будуть не лише значні фінансові ресурси, а й консультаційна допомога, антикризові заходи, аналітичні розробки, які зможуть надати МФО. Водночас важливі завдання треба буде вирішувати й іншим міжнародним організаціям, зокрема, Всесвітній організації охорони здоров'я, у зв'язку з необхідністю подолання пандемії; Міжнародній організації праці — для напрацювання рекомендацій щодо вирішення проблем зайнятості в умовах зростання масштабів безробіття; Міжнародній організації з міграцій — для вдосконалення регулювання міграційних процесів та ін. Тільки скоординована політика світової спільноти може забезпечити вирішення глобальних проблем сьогодення.

Список літератури

1. Бальцерович Л. (1999) *Социализм, капитализм, трансформация. Очерки на рубеже эпох*. Москва: Наука.
2. Бальцерович Л. (2014) *Кто виноват — рынок или политика? : Экономический рост после социализма*. Москва : Фонд «Либеральная Миссия».
3. Бардин А. Л. (2015) *Роль международных финансовых институтов в глобальном политическом управлении (на примере Международного валютного фонда и Всемирного банка) : дис. ... канд. полит. наук : 23.00.04*. Москва : МГИМО.
4. Білорус О. Г., Єфименко Т. І. (2015) *Фінансова глобалізація і євроінтеграція*. Київ : АФУ.
5. Варналій З. С. (2007) *Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети*. Київ: НІСД.
6. Гальчинський А. (2006) *Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: Методологічні аспекти*. Київ : Либідь.

⁹³ Коронавірус і економіка: МВФ прогнозує найгіршу кризу за майже сто років. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52773647?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bukr%5D-%5Bheadline%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D>

7. Данилишин Б. М. (2016) Співробітництво з МВФ: проблеми і перспективи. URL: <https://dt.ua/macrolevel/spivrobitnictvo-z-mvf-problemi-i-perspektivi-.html>.
8. Долішній М. І. (2006) *Регіональна політика на рубежі XX-XXI століть. Нові пріоритети*. Київ : Наук. думка.
9. Жаліло Я. А. (2009) *Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави*. Київ : НІСД.
10. Клименко К. В. (2017) Зарубіжний досвід співробітництва з Міжнародним банком реконструкції та розвитку і Міжнародною асоціацією розвитку. Наукові роботи НДФІ, 1, с. 16–40.
11. Колодко Г. В. (2010) Великая трансформация. *Век глобализации*, 2, с. 68–77.
12. Колосова В. П. (2013) *Співробітництво України з міжнародними установами та секторальна бюджетна підтримка*. Київ : АФУ.
13. Колосова В. П. (2016) *Фінанси міжнародних інституцій в Україні*. Київ : КНТЕУ.
14. Кульбіда М. (2019) Міжнародні фінансові організації у системі глобального управління. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф., 24 жовтня 2019 р., Київ : ІМВ КНУ, с. 138–141.
15. Кульбіда М. В. (2015) Співробітництво міжнародних фінансових організацій із країнами Східної Європи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки*, 2(2). с. 24–29.
16. Кульбіда М. В. (2018) Кредитування МВФ країн, що розвиваються. *Інтелект ХХІ століття*, 4, с. 13–18.
17. Кульбіда М. В. (2018) Напрями вдосконалення співробітництва України та МВФ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 22(2), с. 50–54.
18. Кульбіда М. В. (2020) *Міжнародні фінансові організації у соціально-економічних процесах трансформацій країн світу: автореф. дис... к-та екон. наук спец. 08.00.02*. Київ : Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.
19. Лондар Л. П. (2016) Вдосконалення боргової політики як чинник підвищення рівня фінансової безпеки держави. *Стратегічні пріоритети*, 3, с. 244–252.
20. Лук'яненко Д. Г., Кальченко Т. В. (2008) Стратегії глобального управління. *Міжнародна економічна політика*, 1–2, с. 5–43.
21. Лукінов І. І. (1997) *Економічні трансформації (наприкінці ХХІ сторіччя)*. Київ : ІН НАНУ.
22. Лютий І. О. (2008) Державний кредит та боргова політика України. Київ : Центр учбової літератури, с. 139–238.
23. *Міжнародні фінанси* (2016) / за заг. ред. О. М. Мозгового та ін. Київ : КНЕУ.
24. Мойсеев А. А. (2007) *Международные финансовые организации (правовые аспекты деятельности)*. 2-е изд. Москва : ОМЕГА
25. Патики Н. І. (2012) *Міжнародні валютно-кредитні відносини*. Київ : Знання.

26. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. (2017) Проблеми реінституціоналізації світової економіки в умовах незалежності: нові виклики глобальному регулюванню. *Економічна наука*, 10, с. 5–10.
27. Рикардс Дж. (2015) *Валютные войны*. Перевод с англ. Е. Тортуновой. Москва : Эскмо.
28. *Світові фінанси: сучасні тенденції та перспективи розвитку* : монографія (2013) / О. Рогач та ін. Київ : КНУ.
29. Середа В. І. (2012) Роль Міжнародного валютного фонду у підтриманні стабільності економічного розвитку країн з перехідною економікою. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Сер. Економіка*, 12, с. 158–166.
30. Сиденко В. Р. (2017) Трудные дилеммы обновления глобальной институциональной архитектуры. *Економіка України*, 4 (657), с. 3–21.
31. Сіденко В. Р. (2018) Глобальні структурні трансформації та тренди економіки України. *Економіка і прогнозування*, 2, с. 7–28.
32. Сіденко С. В. (2011) *Неекономічні чинники світового економічного розвитку*. Київ : Аврора-Прінт.
33. Сорос Дж. (2018) *Відкрите суспільство. Реформування глобального капіталізму*. Переклад с англ. А. Пітик, Е. Грицайчук. Харків : Фоліо.
34. Филипенко А. С. (2010) *Экономическая глобализация: истоки и результаты*. Москва : Экономика.
35. Чухно А. А. (2003) *Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України*. Київ : Логос.
36. Яковець Ю. В. (2011) *Глобальные экономические трансформации XXI века*. Москва : Экономика.
37. Aslund A. (2013) *How capitalism was built : the transformation of Central and Eastern Europe, Russia, the Caucasus, and Central Asia*. New York : Cambridge University Press.
38. Banerjee A. V., Duflo E. (2019) *Good Economics for Hard Times*. New York : Public Affairs.
39. Barnett M. N., Finnemore M. (1999) The Politics, Power, and Pathologies of International Organization. *International Organization*, 53 (4), p. 699–732.
40. Barnett M. N., Finnemore M. (2004) *Rules for the World: International Organizations in the Global Politics*. Ithaca : Cornell University Press.
41. Boughton J. M. (2001) *Silent revolution: the International Monetary Fund, 1979-1989*. Washington D.C. : IMF.
42. Bradlow D., Hunter D. (2010) *International Financial Institutions and International Law*. New York : Kluwer Law International.
43. Calomiris C. (1998) The IMF's Imprudent Role as Lender of Last Resort. *Cato Journal*, 17/3, p. 275-294.
44. Feldstein M. (1998) Refocusing the IMF. *Foreign Affairs* [online] Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1998-03-01/refocusing-imf>.
45. Friedman T. (2000) *The Lexus and the Olive Tree*. New York : Anchor Books.
46. Harari Y. N. (2018) *21 Lessons for the 21st Century*. London: Vintage.
47. Keohane R. (2005) *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton : Princeton University Press.

48. Kulbida M. (2017) International Monetary Fund and East Asia: Developments, Challenges, and Lessons Learned. *Baltic Journal of Economic Studies*, 3/5. p. 244–251.
49. McDowell D. (2017) *Brother, Can You Spare a Billion? (The United States, the IMF, and the International Lender of Last Resort)*. Oxford : Oxford University Press.
50. Naciri A. (2018) *The Governance Structures of the Bretton Woods Financial Institutions*. Montreal : Springer.
51. Ocampo J. A. and Titelman D. (2012) *Regional Monetary Cooperation in Latin America*. ADBI Working Paper 373. Tokyo : ADBI.
52. Radelet S., Sachs J. (2000) The Onset of the East Asian Financial Crisis. In: Krugman P. ed. *Currency Crisis*. Chicago: University of Chicago Press, p. 105–153.
53. Sachs J., Tornell A., Velasco A. (1996) The Mexican Peso Crisis: Sudden Death or Death Foretold. *Journal of International Economics*, 3–4, p. 265–283.
54. Sinclair J. T. (2012) *Global Governance*. Cambridge : Polity Press.
55. Stiglitz J. (2018) *Globalization and Its Discontents Revisited: Anti-Globalization in the Era of Trump*. New York : W. W. Norton & Company.
56. Takagi S. (2016) The IMF and East Asia: the legacy of the crisis and actions for the future. *International Institutions and Asian Development*, p. 74–96.
57. Truman E. (2006) *Reforming the IMF for the 21st Century*. Washington D.C. : Institute of International Economics.
58. Williamson J. A. (2008) Short History of the Washington Consensus. In: Serra N., Stiglitz J., eds. *The Washington Consensus Reconsidered: Towards a New Global Governance*. Oxford: Oxford University Press, p. 14–30.

Стаття надійшла до редакції 11.06.2020.